

Ocupació i Estat del benestar

Àngel Pes / Doctor en Ciències Econòmiques

Introducció

La plena ocupació és la clau de volta de l'Estat del benestar, per dues raons que es complementen. En primer lloc, una societat que mantingui ociosa una part substancial dels ciutadans en edat de treballar, entre els 16 i els 65 anys, no es pot pagar un sector públic que asseguri a tothom l'accés a la sanitat, a l'educació, al sistema públic de pensions i a la protecció front l'atur.

En segon lloc, per a la majoria de la població dels països democràtics, l'accés a l'ocupació és una condició necessària per a una societat justa. La igualtat d'oportunitats, avui dia un component bàsic de la justícia social, es fa visible quan tothom pot accedir al sistema educatiu i, encara més important, a un lloc de treball, ja que en bona mesura l'educació es considera necessària perquè facilita l'accés a l'ocupació. "La igualtat d'oportunitats en general també requereix la igualtat d'oportunitats a l'hora d'accedir al mercat laboral, ja que aquesta esfera no només determina els ingressos, sinó també la posició, el prestigi i la integració de l'individu a la societat".¹

Per tant, és natural que els ciutadans avaluin les decisions que prenen els governs, en el camp de l'economia, en funció de l'impacte que tenen en la taxa d'ocupació. Mentre que els contribuents demanen que l'Administració pública assumeixi la responsabilitat de garantir l'accés a l'educació, quant a l'ocupació n'esperen que faciliti, a les empreses privades, la creació de llocs de treball suficients per a la població activa.

Per crear llocs de treball les empreses han de creure que poden créixer, raó per la qual el creixement econòmic ha esdevingut la referència per mesurar l'èxit de la política econòmica dels governs. Ara bé, tal com assenyala el *Global Competitiveness Report 2003-2004* editat pel World Economic Forum, "No hi ha cap solució màgica que asseguri el creixement econòmic. El procés és força complex i cal la confluència de molts factors perquè un país tingui èxit".²

L'estudi citat classifica els determinants del creixement econòmic en tres grups, que qualifica com a pilars del creixement: l'entorn macroeconòmic, és a dir, la intel·ligència de la política econòmica del govern, la qualitat de les institucions públiques i la tecnologia. La ponderació dels tres pilars per a cadascun dels països analitzats –102 en l'edició de l'any 2004– dona un índex de creixement i de competitivitat que pondera el potencial de les economies per aconseguir un creixement econòmic sostingut a mitjà i llarg termini.

¹ Wolfgang Merkel. "Justícia social i socialdemocràcia en el segle XXI". *FRC* núm. 8, Barcelona, primavera 2004.

² Michael Porter, Klaus Schwab, Xavier Sala i Martin, Augusto López-Claros. Obra citada

L'economia espanyola

Aquests darreres anys, l'economia espanyola ha obtingut bona nota en creació de llocs de treball. Des del desembre de 1995, quan la població ocupada era de 12,5 milions de persones, amb la taxa d'atur al 22,9%, fins al desembre del 2004, s'han creat 4,8 milions de llocs de treball nets que han reduït la taxa d'atur al 10,4%. Darrera d'aquestes xifres hi ha el creixement del PIB, a una mitjana anual del 3,3% durant els darrers vuit anys, que, acudint al model proposat pel *World Economic Forum*, s'explica per la millora de l'entorn macroeconòmic.

Efectivament, el *Report* esmentat enumera com avantatges competitiu notables per a l'economia espanyola els tipus d'interès, la valoració del risc-país per a Espanya i l'equilibri pressupostari. La contribució dels tipus d'interès i de les reformes del mercat laboral, de 1997, a la demanda de treball en l'economia espanyola, s'analitza en el Document de Treball núm. 0312 del Banc d'Espanya³. Els autors destaquen "la forta influència dels factors financers –el quocient entre interessos pagats i *cash flow* generat– en la demanda de treball de les empreses manufactureres espanyoles". Així mateix, assenyalen que "reduir un 5% les cotitzacions sobre la nòmina augmenta l'ocupació en un 8%".

Encara que, a llarg termini, el factor que contribueix més al creixement econòmic és el progrés tecnològic, en el cas espanyol, l'estancament de la productivitat del treball durant els anys considerats el descarta com a causa rellevant de l'expansió. Per aquest motiu, han aflorat dubtes sobre la seva continuïtat ja que: "Quan les institucions són prou adequades i l'entorn macroeconòmic més o menys estable, millores addicionals d'aquests pilars probablement augmenten poc, o gens, la taxa de creixement econòmic. En canvi, el progrés tècnic no s'atura, més aviat tot el contrari".⁴

Així, doncs, si s'han esgotat els efectes positius de l'estabilitat macroeconòmica, a partir d'ara l'economia espanyola haurà de basar el creixement en la millora de la productivitat. Ara bé, tal vegada queda recorregut en el camí dels darrers vuit anys, en què tant la demanda com l'oferta han contribuït a l'espectacular augment de l'ocupació.

Des de la demanda, el motor del creixement ha estat el crèdit sol·licitat per les famílies quan han vist que la reducció dels tipus d'interès era permanent. Aquest fet explica tant l'expansió del mercat de l'habitatge com el creixement del consum de les llars, superior al del PIB des de l'any 1999. La venda de 167.689 automòbils el passat mes de juliol, xifra rècord mensual de vendes en la història del sector a Espanya, és un exemple de la intensitat de la despesa en béns de consum.

Des de l'oferta, l'expansió de l'activitat empresarial s'ha recolzat en la favorable evolució dels marges d'explotació, que han crescut gràcies a l'augment dels preus de venda, més la reducció dels interessos pagats pel finançament, mentre que l'augment dels costos laborals no sumava tant com els factors anteriors.

³ "Labour demand, flexible contracts and financial factors: new evidence from Spain". Banco de España, Documento de Trabajo n. 0312. Andrew Benito and Ignacio Hernando.

⁴ *The global competitiveness report*. Obra citada.

Els llocs de treball nous s'han creat en els serveis, el 68% del total, en la construcció, el 19% del total, i en la indústria, el 13% del total. D'altra banda, la creació d'empreses noves confirma el dinamisme de l'oferta durant aquests anys. Segons dades del DIRCE, des de l'1 de gener del 1999 fins a l'1 de gener del 2004 el nombre d'empreses actives ha crescut en 443.782.

Canvis en l'oferta i en la demanda

Hi ha motius per creure que, tant des de l'oferta com des de la demanda, les circumstàncies han canviat a hores d'ara.

Pel que fa a l'oferta, convé distingir entre indústria, serveis i construcció, perquè les circumstàncies difereixen d'una activitat a l'altra. Dels marges d'explotació de la indústria, l'activitat més oberta a la competència exterior, l'Informe Anual del Banc d'Espanya de l'any 2003 assenyala: "Els marges s'han estabilitzat gràcies a la considerable desaceleració dels costos laborals unitaris, produïda pels guanys de productivitat aparent del treball, derivats de la forta pèrdua de llocs de treball observada en la indústria l'any 2003". Gràcies a la difusió que els mitjans de comunicació han donat al tancament de factories, per exemple Philips i Samsung, que s'han traslladat a països on els salaris són més baixos, l'opinió pública espanyola ha pres consciència de la fragilitat d'una part del teixit industrial. Tot fa pensar que la creació neta de llocs de treball en la indústria dependrà, a partir d'ara, dels guanys de productivitat real, en les empreses actuals, o bé en l'establiment de noves activitats de productivitat més elevada.

En relació a les empreses de serveis, en conjunt el marge d'explotació es va reduir l'any 2003, perquè els costos salarials van pujar més ràpidament que els preus, sense que millorés la productivitat. Malgrat tot l'ocupació ha crescut el 3,4% anual, cosa que les consolida com a principals creadores de llocs de treball. Dins del sector serveis, la reducció dels preus derivada de la taxa de conversió pesseta/euro havia impulsat, a partir de 1999, un augment de la demanda turística. A hores d'ara, el creixement s'ha aturat: "Les exportacions de serveis no van créixer l'any 2003, després de retrocedir l'any 2002. Aquest comportament és conseqüència, en bona part, de l'estancament del turisme".⁵

Finalment, en la construcció l'augment de preus induït per la fortalesa de la demanda ha permès augmentar el marge d'explotació de les empreses per cinquè any consecutiu. Així mateix, l'ocupació en aquest sector va augmentar el 3,8% el darrer any.

Quant a la demanda, durant l'any 2003 les famílies espanyoles han augmentat un 19% el saldo del crèdit disposat. Si es mesura el deute en relació a la renda bruta disponible, RBD, el percentatge espanyol està lleugerament pel damunt de la mitjana dels països de la UE. De tota manera, la càrrega financera anual, la suma d'interessos més amortització de capital, suposa el 13% de la RBD. En conjunt, la demanda interna ha crescut l'any 2003 al 3,3% en termes reals, taxa que augmenta fins al 3,5% quan s'afegeixen les exportacions. S'ha de subratllar la recuperació de la inversió de les empreses en béns d'equipament, que ha crescut a l'1,6%, després de dos anys successius de reduccions.

En definitiva, la demanda té força per alimentar l'activitat empresarial, que és la creadora de llocs de treball. Tanmateix, des de l'oferta les expectatives són més fosques perquè l'evolució dels preus, dels costos financers i dels salaris pot reduir els

⁵ Banco de España. *Informe Anual 2003*

marges d'exploració, sobretot en les activitats industrials. La taula 1 resumeix les condicions previsibles en què es trobaran la indústria, els serveis i la construcció.

Taula 1

SECTORS	COSTOS			MARGE	
	PREUS	FINANCERS	SALARIS	D'EXPLOTACIO	OPCIONES
INDUSTRIA	→ ó ↓	→ ó ↑	↑	Decreixent	Augment productivitat
SERVEIS	→ ó ↑	→ ó ↑	↑	Estable o a la baixa	Formació de preus i salaris Augment productivitat
CONSTRUCCIO	↑ ó →	→ ó ↑	↑	Estable o creixent	Frenar l'alça de preus

Per tal que l'ocupació creixi, del quadre anterior se'n desprenen dues línies d'actuació: adaptar la negociació salarial a les circumstàncies del moment i apostar per la productivitat. En relació a la primera, les negociacions dels darrers convenis en les empreses de l'automòbil són l'exemple a retenir. Els objectius han estat mantenir el poder adquisitiu dels salaris, per als quals s'estableixen increments superiors en un 0,4% anual a l'IPC corresponent, i garantir a les empreses la màxima productivitat adaptant les hores de treball a les necessitats de la producció. Per exemple, s'amplia el període en què es fan les vacances per evitar la concentració en un mes, que a vegades suposava parar la fàbrica per manca de personal. O bé es regulen els contractes fixos a temps parcial, de jornada reduïda, amb la possibilitat de fer hores complementàries.

L'hora de la innovació

Si observem els indicadors dels països europeus i dels Estats Units, corresponents al període 1995-2002, comprovem que els americans han sorprès tothom amb un creixement de la productivitat que duplica l'uropeu des de l'any 1995, tal com il·lustra la taula 2. Convé remarcar que l'economia espanyola ressalta per l'estancament de la productivitat del treball. La producció per treballador creix per sota de l'1% anual, xifra molt inferior a la mitjana de la UE.

Taula 2

Creixement de la productivitat per països (En percentatge, per tipus anual)

	Que produeix TIC			Que utilitza TIC			Sense relació amb les TIC			Total		
	1979	1990	1995	1979	1990	1995	1979	1990	1995	1979	1990	1995
			1			1			1			1
Àustria	9,4	6,8	3,3	3,3	3,9	2,7	2,2	3,6	1,9	2,9	4,0	2,3
Bèlgica	7,7	3,0	6,8	2,9	3,4	0,4	2,6	2,0	2,0	3,0	2,5	1,7
França	8,0	3,1	5,2	4,3	1,3	1,1	2,1	1,5	1,1	3,1	1,6	1,5
Finlàndia	8,3	6,2	9,8	3,9	1,4	0,4	2,9	3,0	1,1	3,5	3,2	2,3
Alemanya	7,8	6,2	10,5	2,1	2,6	2,1	1,7	2,1	1,1	2,2	2,5	2,0

Grècia	5,4	4,2	6,7	0,2	-1,0	4,1	1,3	1,3	2,4	1,3	0,9	3,1
Irlanda	9,9	15,7	17,6	2,9	1,5	5,7	4,1	3,7	5,3	4,7	4,3	7,8
Itàlia	6,9	5,3	5,4	1,0	2,7	1,6	2,1	2,0	0,1	2,2	2,4	0,8
Luxemburg	7,1	8,2	4,0	3,0	0,9	-0,3	3,6	2,5	0,5	3,8	3,1	1,0
Holanda	6,4	3,3	2,0	2,8	1,0	1,9	1,9	1,5	0,5	2,3	1,3	1,2
Portugal	12,7	10,7	5,6	3,0	0,8	1,9	3,2	2,1	3,0	3,8	2,3	3,0
Espanya	8,1	3,3	3,8	2,2	-0,3	0,9	3,0	2,2	0,5	3,1	1,8	0,8
Zona euro	7,7	5,0	7,3	2,5	1,9	1,7	2,1	2,1	0,9	2,6	2,2	1,5
Dinamarca	6,8	7,4	4,0	1,8	0,8	2,9	1,7	1,8	0,5	1,9	1,9	1,6
Suècia	8,7	6,5	-0,5	2,2	2,8	1,9	1,2	1,4	1,8	1,8	2,1	1,9
Regne Unit	8,9	9,5	8,0	2,0	2,1	3,3	1,3	2,9	1,0	2,1	3,2	2,2
UE-15	7,5	5,8	6,8	2,4	2,0	1,9	2,0	2,2	1,0	2,4	2,4	1,7
EUA	8,5	7,4	8,0	1,2	1,2	4,8	0,4	0,4	0,0	1,4	1,2	2,3

Font: IMF. Country Report n. 04/235, agost de 2004.

Per què creix més la productivitat als Estats Units? Dues causes expliquen aquesta diferència respecte a la UE: d'una banda, el pes superior que, en l'economia americana, tenen les indústries que produeixen les tecnologies de la informació i de les comunicacions, TIC, com ara semiconductors, equipament per a la ràdio i la televisió, fibra òptica, serveis de telecomunicacions i d'informàtica... D'altra banda, la major difusió de les TIC als EUA ha fet augmentar la productivitat de les indústries i dels serveis que les han incorporat, a un ritme que sobrepassa el de la UE.⁶

Els governs de la UE són plenament conscients del dèficit que acumulen els països europeus en la implantació de les TIC, com ho demostra l'atenció que va rebre en la cimera de Lisboa, l'any 2000, on es va fixar el repte de convertir, en una dècada, l'economia de la UE en la més competitiva i dinàmica del món, basada en el coneixement i capaç de mantenir un creixement econòmic sostenible que generi llocs de treball de qualitat i major cohesió social.

Tanmateix, en aquest moment, quan han passat quatre anys des de Lisboa, la distància respecte als EUA ha augmentat en lloc de disminuir. L'endarreriment europeu no el produeix un nivell educatiu insuficient de la població, ni una menor capacitat financera o tecnològica de les empreses, sinó el dèficit d'innovacions respecte als Estats Units, on els nous productes i serveis, derivats de les TIC, han estat el motor de la productivitat.

Així ho reconeix un estudi de la consultora McKinsey: "Les diferències en la despesa en les TIC no han originat les diferències entre la productivitat dels Estats

⁶ *ICT and productivity in Europe and the United States. Where do the differences come from?* Bart van Ark, R. Inklaar, R.H. McGuckin.

Units i la de França i Alemanya. Més aviat han estat les regulacions que distorsionen l'entorn competitiu i ofeguen les innovacions en els dos països europeus".⁷

Per millorar la productivitat es posa l'èmfasi en les inversions en recerca, desenvolupament i innovació, R+D+I. Dels tres sumands, el més efectiu és la innovació, tal com assenyala William J. Baumol: "És fàcil preveure que la majoria de les novetats que pot introduir un país no vindran de les activitats de R+D del propi país, sinó de les d'altres països".⁸

Per tant, allò que aproximarà l'economia europea als objectius que es varen fixar a Lisboa són les innovacions, que els governs d'Europa poden impulsar actuant sobre el funcionament dels mercats i orientant l'acció pública en el sentit adequat, ja que els frens a la innovació provenen de la competència insuficient, de regulacions poc adequades, dels obstacles a la creació de noves empreses o d'una capacitat de gestió insuficient en les empreses.

Els deures dels polítics

Augmentar la dimensió del mercat, des de l'escala estatal a l'europea, estimula la innovació de les empreses, ja que un mercat continental pot compensar amb escreix les inversions necessàries per introduir productes nous o per adaptar els processos de producció a la nova escala. Els governs europeus donaran un impuls decisiu a la innovació si superen les pulsions nacionalistes a favor d'un marc legal que permeti el desenvolupament de les empreses a escala europea, a través de fusions, adquisicions, aliances o empreses conjuntes, sense que els governs respectius interfereixin les decisions empresarials.

La creació d'un marc competitiu, que és una condició necessària per impulsar els empresaris cap a la innovació, depèn en gran part de l'Administració pública. Innovar és una decisió arriscada perquè les empreses es comprometen a invertir recursos per dissenyar productes i serveis nous sense saber si, finalment, els resultats permetran recuperar la inversió. Per aquesta raó, sense la pressió dels competidors, del propi país o d'altres països, les empreses existents s'inclinaran a evitar les innovacions.

Així mateix, reduir el cost de la innovació és una política adequada per augmentar la productivitat de l'economia. Les despeses per al sector privat són menors quan un país compta amb coneixements de lliure disposició que, habitualment, les universitats i els centres públics d'investigació s'han encarregat de generar. Precisament la cooperació entre empreses i universitats ha creat, als Estats Units, àrees on es concentren empreses altament innovadores, com ara Silicon Valley a Califòrnia. Així mateix, la formació científica i tècnica, impartida pels centres d'ensenyament superior, es tradueix en oferta de recursos humans qualificats, imprescindibles per a les empreses innovadores.

Difusió de les TIC

⁷ "Reviving French and German productivity". *McKinsey quarterly*, number 1, 2003.

⁸ W.J. Baumol. "Difusión y adaptación de la tecnología: el crecimiento a través de la innovación imitativa". *ICE*, nº 814, marzo-abril 2004.

L'experiència dels Estats Units indica que la influència de les TIC es concentra, fins ara, en tres activitats de serveis: el comerç minorista, el comerç majorista i la negociació de valors, que sumats expliquen el 55% del creixement de la productivitat de l'economia americana en el període 1995-2000. A la UE, per als mateixos sectors, la xifra no arriba a la tercera part del nivell americà, i a Espanya, segons dades del Banc d'Espanya per al període 1990-2000, el creixement de la productivitat del comerç és pràcticament nul.

El retard espanyol s'explica per l'escassa difusió de les TIC entre la població. Ocupem el darrer lloc de la UE, segons les dades de la taula 4⁹, de les quals destaca el nombre reduït de PCs i d'usuaris d'Internet, que canalitzen la influència de les TIC en l'economia.

Taula 3

Nivell comparatiu d'equipaments TIC (Penetració per 100 habitants a 2001)

	Línies fixes	Usuaris mòbils	PC's	Usuaris Internet	ΣTIC
1. Suècia	73,9	77,1	56,1	51,6	258,7
2. Dinamarca	72,3	73,7	43,2	44,7	233,9
3. Finlàndia	54,8	77,8	42,4	43	231,4
4. Holanda	62,1	73,9	42,9	32,9	223,7
5. Regne Unit	57,8	78,3	36,6	40	212,7
6. Alemanya	63,5	68,3	33,6	36,4	201,8
Unió Europea	55,4	72,3	29,9	31,4	189
7. Àustria	46,8	80,7	28	31,9	187,4
8. Bèlgica	49,3	74,7	34,5	28	186,5
9. Irlanda	48,5	72,9	39,1	23,3	183,8
10. Itàlia	47,1	83,9	19,5	27,6	178,1
11. França	57,4	60,5	33,7	26,4	178
12. Portugal	42,2	77,4	11,7	34,9	166,4
13. Grècia	52,9	75,1	8,1	13,2	149,3
14. Espanya	43,1	65,5	16,8	18,3	143,7

Font: Elaboració pròpia amb dades UTT

Xarxa és la paraula màgica en el món digital, ja que la riquesa potencial associada a les TIC augmenta exponencialment a mesura que s'amplia el nombre d'usuaris. El valor econòmic que una persona aporta quan es connecta a Internet, supera la seva capacitat de consum; per aquest motiu la productivitat creix amb el nombre de connexions. La utilitat de la xarxa per a l'usuari depèn, en primer lloc, de la qualitat de les comunicacions: "el principal desafiament és assolir el servei universal de banda ampla. La societat de la informació només existirà a través de la connexió a alta velocitat de tota la població, tant en els llocs d'estudi i de treball com en les llars. El servei universal, on s'ha assolit, ha estat a través de la intervenció pública: als Estats Units mitjançant subvencions creuades entre serveis, a Europa a través d'inversions públiques" (J. Benegas, llibre citat).

En resum, avui dia l'economia espanyola passa d'una etapa en què el factor decisiu per augmentar la productivitat i la renda era el capital físic, maquinària i instal·lacions, a una altra en què el principal factor és la innovació. En la meua opinió, el repte per a la política econòmica del govern consisteix en facilitar el trànsit entre les dues etapes.

⁹ *La nueva economía en España*. Jesús Benegas, Alianza Editorial, Madrid, 2003

